

E libris
gymnasio Mauritiano Magdeburgensi
a venerabili
Carolo Funk
theol. doctore et gymnasii directore
a. 1857 hereditate relictis.

J. o. 1027.

4

Q. D. B. V.
DISSERTATIO PHILOLOGICA
DE
V S V
LXX. INTERPRETVM
IN
N. TESTAMENTO,

Quam
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE PORVSSIAE, MARCHIONE BRAN-
DENBURGICO, AC DUCATVS MAGDEBURGICI
GVBERNATORE, *Cetera,*

PRAESIDE
IO. HENRICO MICHAELIS,
TH. ET SS. LL. P. P. ORD.
PATRONO SVO, PRAECEPTORE AC HOSPITE
VENERANDO,

Pro Priuilegijs Philosophiæ & Artium MAGISTRI
impetrandis
placido eruditorum examini submitter

AVCTOR
GEORG. IO. HENCKE,
Vlza -Luneburgicus
A. D. III. AVGVST. cło Icccx.

HALAE MAGDEBURGICAE,
LIT T. CHR. HENCKELII ACA D. TYR.

V I R O
MAXIME REVERENDO ATQVE AMPLISSIMO,
D O M I N O
HENRICO LVDOLPHO

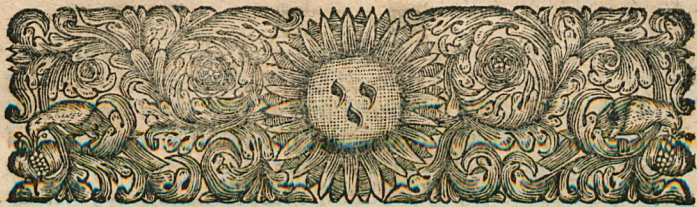
Sentem!
PRAEPOSITO ET PASTORI PRIMARIO VLZENSI,
VT ET VICINARVM ECCLESJARVM SVPERINTEN-
DENTI GRAVISSIMO.

NEC NON
V I R I S
PRAE-NOBILISSIMIS AMPLISSIMIS ET CONSVLTISSIMIS,
D O M I N O
ERNESTO FRIDERICO von *Tornj*
SERENISSIMI AC POTENTISSIMI ELECTORIS BRVN-
SVICENSIS REI THESAURARIAE CONSILIARIO,
ET VLZENSIS CIVITATIS CONSVLI
SPECTATISSIMO.

DOMINO
CHRISTOPHORO *Bertram!*
EIVSDEM PATRIAE CIVITATIS CONSVLI
MERITISSIMO.
*DOMINIS SVIS, AC PATRONIS AETATEM
COLENDIS*
HANC DISSERTATIONEM PHILOLOGICAM
in grati animi ac obsequii
tesseram

D. D. D.

AVCTOR.

DISSERTATIONIS CONSPECTVS.

LXX. Interpretum auctoritas §. I. Historia §. II-V. Vsum præstant in allegationibus N. T. a fonte Hebræo discrepantibus §. VI. non sine ratione a Θεωνεύσις Scriporibus N. T. adhibitis §. VII. Deinde usus ostenditur in parallelismis §. VIII. in enucleandis vocum ac phrasum N. T. emphasibus §. IX. in rypis & antitypis clarius perspiciendis §. X. in peculiaribus N. T. loquendi formulis §. XI. Accedit usus in dubiis rarioribusque vocibus rectius intelligendis §. XII. Sequitur Epilogus §. XIII.

I.

XX. Interpretum versionem maximam olim polluisse auctoritate, luculenter historia nos edocet. Judæi, testibus *Aristea* ac *Iosepho*, hanc versionem ita adprobauerunt, ut omnia non tantum non mutata voluerint, sed dira quoque imprecari sint illi, qui immutaturus eam esset, vel addendo, vel transferendo, vel auferendo; quamvis postea, cum premi se auctoritate huius versionis a Christianis animaduertent, illam reiicere haud dubitarint. Quin tanto in pretio hæc ipsa versio illis fuit, ut, Hebraicæ linguæ rudes atque inscii, in Synagogis eandem vsurparint. Christiani vero, imprimis Græci, illam adeo venerati sunt, ut haud exiguus ipsorum numerus eidem adscripserit infallibilitatem. Quam Patrum sententiam, licet minime nostram faciamus, non aliam ac humanam huic versioni auctoritatem tribuentes, maximi tamen faciendam esse, iure arbitramur. Est namque omnium, quas habemus, antiquissima; nec sine *speziali Dei providentia* elaboratam statuimus cum *Eusebio Præpar. Euang. libr. VIII. c. i.* & *Chrysofomo*, qui *ostium ad Christum*

stum eam gentibus extitisse scribit apud Waltonum ad Bibl. Polygl. Proleg. IX. §. I. Accedit, quod Patres illa in citandis V. Testamenti dictis frequentissime vsi sint, quos ideo multis in locis non satis recte perceperis, nisi *τὸν* LXX. consulueris versionem. At quid humanis testimoniis opus est, quum testimonium diuinum, atque omni exceptione maius, habeamus? quod vnicum auctoritatem huius versionis nobis commendat satis. Eam quippe ita dignatus est Spiritus S. vt Amanuenses suos in libris N. T. conscribendis diligentissime illam sequi voluerit. Atque hæc inprimis ratio multos mouit, vt ad legendos LXX. Interpretes iuuentutem frequenter excitauerint, fuerintque sedulo adhortati. Eo etiam tendit hæc nostra dissertatio, quæ vsûm *LXX. Interpretum* in N. T. specimine quodam ob oculos ponet. Quod, vt feliciter fiat, diuinam gratiam ante omnia exoptamus.

II. Ante vero quam de vsu LXX. viralis versionis in N. T. agamus, ex veteribus historiam eius, sed breuiter tantum, attingemus. PTOLOMAEVS PHILADELPHVS Rex Ægypti, litteraturæ studiosissimus, bibliothecam Alexandriae, ab antecessore iam conditam, suo sumtu & studio maximopere augeri procurabat. Hic, quum de Sacris Iudæorum libris audiret, ad Pontificem Iudæorum Eleazarum scribebat, vt peritos & selectos quosdam mitteret, qui Scripturam S. ex Hebræa in Græcam linguam traducerent. Pontifex, desiderio Regis obsequens, ad hoc opus consummandum de populo suo quosdam delegabat; quot vero? non omnium vna est sententia. Nam si auctoritas *Aristeæ*, quem secutus est *Iosephus*, aliquid ponderis habet, * Seniores fuerunt LXXII. nempe VI. ex qualibet tribu; ac totidem Regem petiisse a Pontifice, iidem auctores perhibent. Alter vero *Iosephus Gorionides* Ebraeus Eleazarum quendam cum LXX. viris missum esse scribit libr. III. c. II. p. 173. seq. edit.

* Auctoritas *Aristeæ* a nonnullis in dubium vocatur, ipsiusque historia de LXX. Interpretibus pro suppositicia atque spuria habetur. Vid. *Hunfredi Hody* & *Anthonii van Dale* Dissert. super *Aristeæ* de LXX. Interpret. &c. Sunt tamen Viri non minus eruditi, qui oppositam partem tuentur. Vid. prolegomena *LXX. Interpret.* Lips. edit, vt alios hic taceamus.

edit. Goth. At Talmudici in Massechet *Sopherim* c. i. quinq; tantum Seniores fuisse adserunt, qui hanc versionem adornaverint. Narrant tamen statim ibidem, & in codice *Megillab* fol. 9. a. aliam historiam de Ptolomæo, quod is LXXII. Seniores Iudæorum conuocauerit, eosque singulos seorsim conclusos, iusserit *Legem describere*. Id quod illi per diuinam inspirationem ita præstiterint, vt non tantum in ipsis verbis Legis, sed etiam in XIII. locis mutatis omnes conspirauerint. Itaque ex illis veterum testimoniis & horum dissensu vix certi quid de numero Interpretum statuere licet. Vulgo quidem dicitur *Versio LXX. Interpretum*; sed non tam rei veritas in causa est, quam ipsa, quæ per tot sæcula inualuit, consuetudo. Quumque adeo numerus Interpretum incertus sit, opinio de 70. cellulis, in quibus Scripturam in Græcam linguam transluisse a multis crediti fuerunt, vel hoc ipso refutatur. Neque *Aristeas* & *Iosephus* earum faciunt mentionem, sed tantum *Ebraeus ille Gorionides* de LXX. *Interpretibus* refert, quod de LXXII. *Scribis* narrant Talmudici; eamque traditionem s. fabulam Iudæorum nonnulli Patrum, creduli nimis, improvide secuti sunt, vt dudum aperte questus est *Hieronymus* aduersus *Ruffinum* libr. II. p. m. 227. Num vero solus Pentateuchus, an Prophetici quoque libri & Hagiographi, tunc translati fuerint? quæstio grauioris est momenti. Prius *Iosephus* adfirmat, cumque ipso Iudæorum aliorumque plurimi; posterius *Gorionides* aliique. Illorum opinioni patrocinari videtur stili in Pentateucho ab reliquis libris discrepantia, quodque *Iosephus* & *Aristeas* Legis tantum mentionem faciant. Horum tamen sententia maiori videtur niti probabilitate. P T O L O M A E V M enim, qui omnia antiquitatis monumenta comparandi summo studio tenebatur, ceteras populi Iudaici historias & oracula prophetica neglecturum, totque muneribus Iudæos sollicitaturum, ac sumtus pene incredibiles erogaturum fuisse, vt solam Iudæorum Legem nancisceretur, creditu est difficile. Atque quum probabile haud sit, omnes simul in vna sectione & libro vertendo laborasse, sed diuisisse potius inter se opus, fortassis inde enata fuit stili diuersitas. Neque adeo huic sen-

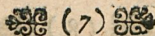

tentia Aristeæ & Iosephi testimonium obstare videtur: siquidem Iudæis non inuicatum est, *totam scripturam* nomine לְכָתוּבִים f. *Legis* adpellare. Vt cunque vero se res illa habet, hoc tamen ex *Siracidis prologo* certum est, omnes V. T. libros in Græcam traductos linguam ante iam natum Christum fuisse. Extitisse a ante tempora PHILADELPHI iam aliam versionem Græcam, merito dubitatur. Testimonium enim *Aristobuli* apud *Eusebium* de Præpar. Euang. lib. XIII. c. 12. quod citari solet, non de Bibliorum conuersione, sed de historia rerum Iudaicarum, quæ a Græcis notatæ fuerant, agere, demonstrarunt alii. Vid *Huetius* Demonstr. Euang. prop. IV. p. 279. seq. De hisce autem omnibus, qui plura desiderat, adeat ipsum *Aristeam*, *Iosephum* A. I. libr. XII. c. II. *Hottingerum* thes. philol. libr. I. c. III. *Walton*. Bibl. polygl. proleg. IX. *Cellar*. dissert. de LXX. Interpret. aliosque.

III. Dum vero historiam versionis לְכָתוּבִים LXX. breuiter recensemus, ne cum hac ceteræ versiones Græcæ, nimirum *Aquila*, *Symmachi*, *Theodotionis*, & trium *Anonymorum*, quæ vocantur *Quinta*, *Sexta*, & *Septima*, confundantur, non possumus non facere etiam illarum breuissime mentionem. *Aquila* enim Ponticus, primum e pagano Christianus, deinde Apostata Iudæus factus, nouam Scripturæ versionem, circa an. Christi 128. vel 129. edidit, & quidem, vt putant, ex odio Christianismi & in opprobrium LXX. viralis versionis. vid. *Epiphanius* de Pond. & mens. &c. Suam autem versionem iterata editione perpoliuit, quæ (vt *Hieronymus* in Comment. ad Ezech. c. III. p. m. 469. refert) ab Hebræis dicta est *נַר' אֲנֻלְבֵּיטָא*. In illa autem versione sua struenda ita morosus fuit auctor, vt vocibus ipsis atque litteris alligari se pateretur, ipsas etiam etymologias vocum exprimere conatus. vid. epistola *Hieronymi* ad Pammachium T. II. p. m. 376. Post illum quoque *Symmachus*, (cuius versio in Hexaplis Origenis secundum locum obtinuit) natione Samaritanus, primum ad Iudæos deficiens, & postea Ebionitarum sectam secutus, translationem suam sub medium II, vel potius sub initium sec. III. confecit,

non

non ut Aquilas verbum de verbo, sed sensum de sensu exprimens, *Theodotion* vero primum Christianus, post apostata *Iudæus*, *Scripturam* anno Domini 184. etiam in Græcam linguam transtulit: in quo labore se ita gessisse dicitur, ut, sicut *Aquila* verbum verbo, *Symmachus* sensum sensu expressit, ita ipse commixtum ex utroque genus & medie temperatum dederit: quumque familiariter prius versione τὸν LXX. fuisset usus, complura illius retinuerit, & in plerisque optime concordauerit. Vid. *Hieron.* Præf. in Iobum T. III. p. m. 24. & *Comment.* in *Eccles.* c. 2. T. VII. p. m. 42. Excepto *Daniele*, quem ex illius versione legimus, nihil de ea integrum superest. Præter illas autem adhuc duæ, altera in dolio prope *Hierichuntem* A. D. 219. altera ad *Actium* promontorium prope *Nicopolin* in turri A. D. 230. repertæ sunt, quarum autores ignorantur. *Quinta* & *Sexta* illæ vocantur, quod in *Hexaplis Origenis* columnas duas ultimas occuparunt. *Septima* folius tantum fuit *Psalterii*. De quibus tamen omnibus hodie nihil nisi fragmenta superfunt. vid. *Prolegomena* ad edit. *Lipl.* p. 30. 32.

IV. Ceterum, quum his præmissis, nunc ipse usus versionis LXX. Interpretum in N. T. spectandus venit, statim forte cogitauerit quispiam, illum quidem concedendum de veteri, ab Interpretibus ipsis tunc confecta; negandum contra de illa, quæ nunc nostris sese oculis sistit, & aliena videtur. Igitur hæc, quæ ventilari solet, quæstio, paucis etiam attingenda erit. Quæritur enim, eademne sit, quæ hodie extat versio, an plane diuersa? deinde, si eadem, integrane sit, an vero corrupta? Ad prius quod attinet, negant quidem nonnulli, LXX. Interpretum versionem hodie superesse; quorum tamen sententiæ merito repugnant alii, contrarium non sine fundamento adstruentes. Evincere enim hoc inter alia possunt citationes scriptorum N. T. θεο-
 τιστικῶν ipsorumque *Iudæorum* ac *Patrum*, quæ hodieque versionis Græcæ secundum verba conueniunt. Neque etiam legimus, post tempora illa aliam unquam ab Ecclesia substitutam fuisse versionem; sed sicut primi Christiani a *Iudæis* eam sum-

ma

ma cum veneratione acceperunt, ita ad nostra vsque tempora etiam referuata fuit. Quumque Syri Syrum, Romani Romanum codicem seruauerint, quidni & Græci suum?

V. Interim quod versio τῶν LXX. multis in locis minime accurata, vel etiam variata, immutata atque deprauata sit, id quidem negari haud potest. Inter MSS. *Lightfooti* in Vita ipsius recensetur quoddam, cui titulus: *σφάλματα τῶν LXX.* quæ ad sequentia præcipue capita referuntur: *Inaniter addita. Periculose decurtata. Sensus clarum obfuscantia. Vitiantia pulcrum. Reddita in sensum alienum. Traditiones Iudaicas redolentia. Hebraica retenta. Reddita pro fama gentis. Pro fama textus. Paraphrases. Propria nomina facta adpellatiua. Numeri male calculati. Locorum nomina recentiora. Vocales male lectæ. Litteræ male lectæ. Sensus foedatus. Variatio nominum. Versus male coniuncti &c.* Enimvero omnes isti errores, qui hodie multiplices in hac versione deprehenduntur, & interdum absurdi satis sunt, sæpe non tam interpretibus ipsis adscribendi, quam temerariæ potius imperitorum hominum audaciæ, librariorumque culpæ atque inertię tribuendi sunt. Quo modo tamen non inficiamur, ipsos etiam Interpretes subinde perperam conuertisse, nec parum interdum a textu Hebræo discrepasse. Quod si quæris, vnde istæ discrepantiæ? variæ dari possunt rationes. Estque hæc nonnullorum singularis opinio, interpretes illos vel ex codice Samaritano, vel ex Chaldaica quadam paraphrasi Scripturam transluisse; quæ tamen adfertio firmis rationibus plane destituitur. Aliis igitur adfirmare placet, LXX. in conuertendo Scripturam vsos fuisse codice vel non punctato, vel minus correcto & emendato, vnde tam ratione consonarum, quam vocabulorum, error facile committi potuerit. E. g. Gen. III, 17. pro בעורך *propter te*, LXX. habent: ἐν τοῖς ἔργοις σου, quasi pro ἡ legerint ἡ. Sic Zach. IX, 9. עני *pauper*, LXX. πτωχός, permittendo, vt nonnulli existimant, ἡ in ἡ; quod tamen ex vocum & significationis cognatione conciliari poterit. Ita sane Iudæi censuerunt, *Raschi, Kimchi, Aben Melech &c. & Iona-*
than

☪ (9) ☪

shan id ipsum etiam per ענותו h. e. *mitis & mansuetus* reddidit. Porro העגלה *plaustrum* Ef. V. 18. LXX. redd. *δαμάλευς*, quasi העגלה legissent. Sic pro לעד in *perpetuum* Mich. VII. 18. LXX. habent: εις μαρτύριον, quasi esset לעד. Ita locum Gen. IV. 7. studiosè fortassis aliter legerunt, quam ipsa verba Hebræa requirunt. In talibus enim locis, quæ præfertim nonnihil difficultatis habent, relictis punctis authenticis, aut mutatis etiam ex parte vocibus, alios sensus venari, qui ad rem non prorsus inidonei sint, in *Medraschim* Iudæorum & iucundum & gloriosum habetur, ut notum est. Verba LXX. Interpretum l. c. hæc sunt: ἐκ τῶν ὄρθῶς προσενέγκης, ὄρθῶς δὲ μὴ διέλης, ἤμαρτες; ἡσύχασον, quasi pro voce לפתח ad ostium legerint לפתח ad diuidendum, vel לפתח, pro חטאת peccatum, חטאתי peccasti, & pro רבין in imperatio רבין cuba, seu *quiesce*. Atque huius generis παραρτάματα seu variationes in illis sane non pauca sunt. Namque hoc etiam variarum inter vtrumque codicem discrepanciarum causam dedisse videtur, quod LXX. non raro, sensu litterali relicto, eum secuti fuerint, qui tum inter Iudæos receptus erat. Ita etiam *Lightfootus* Chorogr. præmiss. Marc. c. 6. §. 3. causam reddens, quare Græci Interpretes *terram*, quæ Hebraice dicitur כבור 1. Reg. IX. II. 12. 13. verterint θεῖον, *Soliti sunt, Interpretes Græci nomina locorum reddere non raro non eo nomine, quo vocantur in textu Hebræo, sed quo nuncupabantur temporibus pesterioribus sub tempore secundo, quod & a Chaldeis Targumistis est factum non raro. - Quod facere soliti sunt illi alias, factum & hic arbitramur; eosque reiecto pristino nomine, quo vocabatur regio ista Galilæa seculis vetustioribus, nempe CHABVL, nomen & titulum, quo vulgo audit, ei indidisse θεῖον. Accedit, quod Græci Interpretes sæpe non tam verba attendant singula, quam ipsum sensum, & paraphrastas agant. E. g. quando addunt*

B
Gen.

Gen. IV, 8. διέλεθωμεν εἰς πεδίον. Sic quando explicant vocem מואב Gen. XIX, 37. ἐν τῷ πατρὸς μου, & v. 38. vocem עמון: ἡδὲ γένος μου. Atque hoc in locis difficilioribus non parum sæpe iuvat lectorem. Ita difficilis alias locus est, & cum Chronologia primo intuitu minus conveniens, quando Ex. XII, 40. Israelitæ in Aegypto habitasse dicuntur 430. annos. Hanc itaque difficultatem vt tollerent ⲉ: LXX. explicationis causa addunt: ⲛ̅̅̅ ἐν γῆ χαναάν, pro quo in codice Megillah f. 9. b. כמצרים ובשאר ארצות LXXII. illi Seniores scripsisse dicuntur. Textus etiam Hebræo Samar. cum *Versione Sam.* idem habet: כנען וכארץ מצרים ita enim numerus exsurgit. Quod autem in Fonte tantum Aegyptiacæ mansionis mentio fiat, a qua tota mansio denominatur, idcirco factum, vt putat *Fagius* in Comm. ad I. c. quod ea reliquis diuturnior & posterior fuit. Denique non negamus variarum discrepantiarum causam hanc quoque esse, quod Interpretes Græci linguæ Sanctæ post Babylonicam captiuitatem haud ita gnari, & nonnunquam vt homines oculis suis ad textum non satis attentî fuerint: vnde non in vocibus tantum difficilioribus, sed interdum quoque facilibus hallucinati fuere. Quæ omnia, vt humanam originem & imperfectionem manifesto produnt, ita etiam nequaquam in diuinæ veritatis præiudicium adhiberi debent: adeoque versiones quæcunque, etiam hæc antiquissima, ipsis Fontibus Hebræis minime æquiparandæ aut præferendæ sunt. Ipsos tamen Interpretes *consulto & destinata opera* loca quædam falsasse, multaque Prophetarum testimonia de Trinitate ac Christo prætermisisse, aut aliter fuisse interpretatos; hanc quidem ob causam, *ne fidei suæ Sacramenta Ethnicis perspicue proderent, nec Sanctum canibus & margaritas porcis darent &c.* quæ veterum ac recentiorum nonnullorum est sententia, id quidem non audemus adfirmare. Vid. *Hieronym.* in præf. ad Esaiam Tom. III. p. m. 26. *Lightfoot.* Hor. Hebr. ac Talm. ad Luc. III, 36. & *Append. p. 236.* Hæc enim *neque cum scopo PTOLOMÆI, neque cum intentione DEI, neque cum sine omnium interpre-*

ta-

rationum consistere posse, rectius censet Hottingerus thes. Phil. libr. I. c. III. Sect. III. p. 329. Conf. etiam *August.* de C. D. libr. XVIII, c. 42. 44. Dantur sane loca, quæ de Christo agunt, non pauca, ubi versio Græca textum Hebræum exacte exprimit. Talmudici quidem, ut supra §. II. iam diximus, XIII. loca recensere solent, quæ LXXII. Seniores de industria aliter vel scripserint, vel conuerterint, ne Ptolomæi animum offenderent vel occasionem scandali, aut prauæ cogitationis aliqua in Lege sinistre intelligendi darent: V. c. quum dicunt, illos verba Gen. I, 1. sic scripsisse: **אלהים ברא בראשית** aut ut alii volunt, eos transtulisse: *ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἐν ἀρχῇ*, ne quis existimaret, *Breschith* esse nomen Dei, & sic duos deos, quorum alter alterum creasset, introducere viderentur. Sic ibid. v. 26. *Faciam hominem*, non, *Faciamus*, eandem ob causam. Similiter Leuit. XI, 6. pro **הארנכב** *lepore*, posuisse illos dicunt **את צעורת הרגלים** h. e. *curtum*, vel ut nonnulli ex LXX. Interpr. v. 5. coll. Deut. XIV, 7. coniiciunt, *δασύποδα*, seu *hirsutum pedibus*, quia Ptolomæi vxor adpellata fuerit *Λαγός*, ne viderentur ipsam irrisisse, quum eius nomen inter animalia immunda ponerent, nam *λαγός*, vel *λαγῶς* *leporem* significat. Enimvero hanc Rabbinorum obseruationem alii inter fabulas Iudaicas numerant: ac pleraque illa loca, quæ præter modo allegata Gen. I, 1. 26. Lev. XI, 6. Deut. XIV, 7. Ex XII, 40. sequentia sunt: Gen. II, 2. c. V, 2. c. XI, 7. c. XVIII, 12. c. XLIX, 6. Ex. IV, 20. c. XXIV, 5. II. Num. XVI, 15. Deut. IV, 19. c. XVII, 3. in Versione LXX. Interpr. cum Textu Hebræo conueniunt, eiusque vel verba vel sensum referunt. Igitur, his omnibus non obstantibus insignis manet vsus τὰν LXX. præcipue in N. T. ut nunc videbimus.

VI. *Primus* igitur vsus, quem LXX. viralis versio præstat, consistit in *allegationibus dictorum V. in N. T.* Viri namque *Θεόπνευστοι* in citandis V. T. dictis hac versione vsi sunt non tantum, quando *κατὰ πόδα* sequitur Textum Hebræum, e. g. Matth. IV, 4. coll. LXX. Deut. VIII, 3. Matth. XXI, 42. coll. Pf. CXIX, 22. Matth. XXII, 44. coll. Pf. CX, 1. &c. sed

tum quoque, quando a fonte Hebræo discrepat. Vnde vsus hic est, vt allegata in N. T. ex hac versione rectius intelligantur, ceu ex sequentibus adparebit. V. c. (a) vocula μὲ-
 vos, a LXX. Deut. VI, 13. quoad sensum inserta, ab Euangelista
 Matthæo c. IV, 10. retinetur. Sensum enim in Hebræo fonte
 non alium esse, liquidissime ostendunt sequentia. Dum hæc
 Vener. D. Maius Harm. Euang. p. 223. considerat, quid nē, in-
 quit, *Luthero licuerit* Rom. III, 28. *addere hanc vocem Allein ?*
quanquam is primus non fuerit, sed iam ante ipsum factæ
versiones eam præferant. Sic Syr. & Arabs Erpenii Rom. IV, 5.
qui tantummodo credit &c. (b) עני humilis, pauper
 Zach. IX, 9. LXX. πτωχός. Matthæus hoc vaticinium c. XXI,
 5. allegans Græcos Interpretes sequitur. Sunt enim hæc vo-
 ces, vt iam supra §. V. diximus, affines, tum origine, tum si-
 gnificatione: *pauperes quippe fere sunt mansueti*, vt Kimchi
 loquitur in Comment. ad Psalm. IX, 19. Vtrumque de Chri-
 sto verissime prædicatur, qui Rex quidem erat, sed non talis,
 quales Reges mundi, magnifici, superbi; sed & statu & animo
 humilis, conf. Matth. XI, 29. (c) לשׁר עוני ad an-
 nunciandum mansuetis Ef. LXI, 1. LXX. εὐαγγελίζεσθαι πτω-
 χούς. Ita Luc. IV, 18. Ex agnitione enim humilitatis in pec-
 catis, & paupertatis in spiritualibus, vera oritur mansuetudo.
 Ibid. פקח פקח וּלְאִסְרוֹתֵי i. e. secundum versionem non-
 nullorum: *& vincis apertionem ergastuli seu vinculorum.*
 LXX. τοφλοῖς ἀνάβλεψον. Hos iterum secutus est Lucas I.
 c. nec contra sensum. Nam פקח פקח nonnullis, ceu vnica
 vox, denotat omnimodam apertionem, & carceris, & conse-
 quenter etiam oculatorum. Et Grotius, *Mihi videntur*, inquit,
 LXX. *Hebræa satis considerate interpretari.* פקח, si quis
 expendere velit loca, in quibus ea vox adparet, non significat
 quamuis aperturam, vt פתח, sed eam duntaxat, quæ ad ocu-
 los pertinet, nisi quod & ad aures transfertur, quomodo &
 פהפח oris est proprium. Iam vero quod sequitur פקח
 esse carcerem, vt multi volunt, nullo testimonio probatur. Qua-
 ne

re non video, cur improbemus, quod doctissimi Hebræorum sentiant, unam esse vocem חִקְחִפָּה, sed in qua littere חִקְחִפָּה & posteriores αὐξήσιμῶς repetantur. Optime ergo videntur sentire, qui hoc Propheta loco חִקְחִפָּה referunt ad plenissimam libertatem oculos huc atque illuc, qua lubet, circumferendi. Interpretes a. LXX. ut continuarent translationem, quod præcedit חִקְחִפָּה, vertunt τοφλοῖ, nimirum quia חִקְחִפָּה ad OCVLOS pertinet, ad CARCEREM non pertinet. Atque ideo, plerumque de cæcis dicitur, ut Ps. CXLVI, 8. Et XLII, 7. At Hebræi amant & propria figuratis, & alias figuras aliis connectere. Cæci autem dici solent, qui in tenebris vivunt, quod præcipue convenit his, quos carcer claudit - Itaque apud eundem Esaiam c. XLIX, 9. eodem significatu ponuntur οἱ ἐν δεσμοῖς, & οἱ ἐν σκότει, & c. XLII, 7. οἱ τοφλοῖ, & οἱ διδόμενοι. Captivi igitur CAECI, ut Latini CAECI OCVLIS CAPTI. (d) Gen. XLVI, 27. dicuntur iuxta fontem Hebræum 70. animæ in Aegyptum descendisse; LXX. vero 75. quos Stephanus Act. VII, 14. sequitur. Vtrumque enim verum est, at diversa numerandi ratione. LXX. Interpretes enim uxores connumerant, quæ v. 26. excluduntur. (e) חִקְחִפָּה מַעְצָר וּמִשְׁפָּט Ex angustia, & iudicio sublatus est. Et. LIII, 8. LXX. ἐν τῇ ταπεινώσει ἢ κέλευσις αὐτῶ ἡδνη, in humilitate iudicium eius sublatum est, quæ lectio in N. T. Act. VIII, 33. acceptatur. Secundum verba Hebræa sensus est, Christum ex illa angustia passionum, & iudicio, quod nostri caussa in se suscepit, vinculis mortis ruptis, ereptum esse; secundum vero LXX. ipsum per exinanitionem & infamiam sui humiliationem Patri suo satisfecisse, atque sic genere humano redempto exaltatum, coll. Phil. II, 6. seqq. Hebr. V, 7. Et. LIII, 10. Luc. XXIV, 26. Quoad verba igitur quantumvis discrepantia sit, optime tamen quoad sensum uterque codex inter se concordat. (f) חִקְחִפָּה לֵאמֹר Qui credit, non festinabit. Esa. XXVIII, 16. LXX. non pudefiet, vel significationem verbi Arabicam, vel etiam sensum magis respicientes, quam verba. Qui enim, vere credit, illud reperit, quod

B 3

reper-

reperiturum se sperabat, atque hinc *non pudeſcet*, nec *pudeſcit* *ſe e conſpectu proripere* opus habebit. *Confuſionis* namque effectus & *conſequens eſt feſtinatio & fuga*. Idcirco Petrus I. ep. II, 6, verba Græcæ verſionis allegauit. (g) כִּרְתִּילִי אָזְנוֹי *Aures paraſti*, vel vt plerique volunt, *perforaſti mihi* Pl. XL, 7, quod hac phraſi mos iſte antiquus reſpiciatur, quo ſerui ad finem vſque vitæ ſuæ fuiſ ſe heris mancipabant, Exod. XXI, 6. Deut. XV, 17. LXX. σώμα κατηργήσω, *corpus mihi adaptaſti*, & ſic Hebr. X, 5. Eius verſionis variæ ſunt ſententiæ eruditorum. Nonnulli *aves* in Hebræo textu ſynecdochice poni volunt *pro toto corpore*. Cameron vero ad Hebr. X, 5. Interpretes verba Hebraica prudentiſſime ita conuertitſe cenſet, quia ſeruorum *non aures* perforare, ſed *corpora* nota quadam inſignire, Græcis mos fuit. Aſt *Grotius*, ſic mutauit, inquit, *hic ſcriptor, vt ſenſum myſticum magis exprimeret*. *Non enim in Chriſto auricula poſti, ſed corpus totum cruci aptatum eſt in obedientiæ teſtimonium*. *Et auricula illa in lege pars erat, ſimulque ſignum totius corporis, quod hero addicebatur*.

VII. Quod autem Spiritus S. in N. T. Græcam verſionem ſæpe imitatus etiam eſt in iis locis, vbi illa diſcrepat a fonte Hebræo, id ex diuina ſapientia, & per συγκατάβασις factum eſt, cum diſceſſionem a recepta inter gentes & Helleniſtas editione non ſine offendiculo futuram animaduertit, vid. *Hotting*. Theſ. Philol. libr. I, c. III. Sect. III. quæſt. XI. p. 330. Atque cum N. T. Græcæ ſcribendum tractandumque maxime a gentilibus eſſet, iudice *Lightfooto*, etiam congruentiſſimum, immo maxime neceſſarium fuit, ſequi Græcos codices; quibus ſolis vti potuerunt gentiles, vt. *hiflorias* vel *allegationes*, ex V. T. adductas, examinantes, conſonas iis illas reperirent, & non contrariantes. Quin & Iudæi ipſi omnia inuiolata & haud mutata conſeruari voluerunt. Vid. *Hor.* Hebr. & Talmud. ad *Luc. III, 36. p. 755. ſeq.* Accedit denique, quod ipſi quoque Apoſtoli & viri Apoſtolicæ in citandis V. T. dictis non ſemper verba attenderint, ſed nonnunquam ſenſum.

IIX. Interdum Sancti Dei Viri, *certum quendam V. T. locum indiguitantes, voces ac phrasas, emphaticas imprimis, ex Græca LXX. versione hauserunt; vbi vsus, quem lectio τῶν LXX. præstat, hic est, vt parallelismum eo citius rectiusq; investigare liceat V. c.* (a) Hebr. XI, 5. *μετέθηνεν* ex LXX. versione Gen. V, 24. vbi Hebræum קלה optime illi hoc verbo explicant, significantes, Henochum e terra & consortio hominum in cælum sublatum; vel arboris instar fructiferæ ex hujus mundi deserto in cælestem paradisum *translatum* vel transplantatum fuisse. (b) Seruator Noster Judæis, de Patre Abrahamo semper gloriantibus, obiiciens Matth. XXIII, 23, quod inter alia τὴν κείσιν omittant, ad opera Abrahami tacite eos remittit, ceu clarius patet, coll. LXX. Gen. xix, 19. (c) Similiter vocabulo σιτομέτριον Luc. XII, 42. Seruator oculum suum intendit ad historiam Iosephi, coll. LXX. Gen. XLVII, 12. Sicuti enim prudens Oeconomus, qualis Iosephus erat, familiæ omni tempore prospicit, iudicium in cibis dandis adhibet, vt unicuique suum porrigat demensum conueniens, aliud adultioribus, aliud Dominis, aliud seruis; sic Oeconomum mysteriorum Dei (1. Cor. IV, 1.) decet prudenter dispensare mysteria, pro rei, loci & auditorum conditione ac natura, siue vt Paulus exprimit 2. Tim. II, 15. *ὀρθοτομεῖν, recte secare verbum.* Confer etiam cognatum σιτοδοσίαν Gen. XLII, 19, 33. Neh. IX, 15. (d) Verbum ἀπάτης Luc. VI, 30. lectorem ablegat ad Deut. XV, 2. quæ collatio verum verborum sensum exhibet. Scilicet mens Seruatoris hæc est, vt *ne rigide ius aduersus alterum usurpetur, per vim debitum extorquetur, multo minus cum usura exigatur.* (e) Voces ἀδυνας θανάτου Act. II, 24. respiciunt LXX. Pf. XIII, 5. In Hebræo textu: מות חבלי *vincula mortis.* Vox vero חבל & *funem, vt n. Sam. XVII, 13. Pf. CXL, 6. & dolorem, vt Ef. LXVI, 7. significat. Est enim dolor veluti constrictio, aut funis, quo quis constringitur, vt scribit Cocceius in Lex fol. 213. Sunt autem חבלי & ἀδυνας dolores gravissimi, quales parturientium. vid. Ef. XIII, 8. Hof. XIII, 13. &c. Hæc igitur vincula & dolores mortis, quæ Christus diuina gratia pro nobis subiit & gustauit Heb. II, 9. Deus Pater,*

il-

illum resuscitans, ita *dissoluit* Ioh. II, 19. i Ioh. III, 3. & ab
 ijs Filium suum ita *liberavit* Luc. XIII, 16. vt nunquam iis iterum
 obnoxius fieri possit Rom. VI, 9. Et LIII, 10. (f) Verba ποιμανει
 αυτης Apoc. II, 27. ad Pl. II, 9. & ibidem ad LXX. Interpretes du-
 cunt lectorem, Nam Verbum פּוּמְנֵי *confringes* eos (qui sc.
 ex gentibus se tibi opponent ac rebellabunt) illi vertunt: ποιμα-
 νεις αυτης, *pasces* s. *reges* eos, quasi legissent פּוּמְנֵי Neque ta-
 men hoc contra sensum; nam ποιμανειν *pasce* etiam de Regi-
 bus vsurpatur, qui idcirco *pastores populorum* adpellantur. Et
 licet hoc verbum plerumque de miti praefectura adhibeatur, ta-
 men sensu etiam duriori legimus Mich. V, 5. *Et pascent terram*
Assur gladio. Exprimit autem *proprium* Christi officium, quod
 est *pasce* Ioh. X, 10, n. c. III, 17. *alienum* contra, *conterere*. Et
 dum Christus seuerius regimen in refractarios exercere cogi-
 tur, finis nihilominus hic plerumque solet esse, vt vel ipsi, vel sal-
 tim alii emendati ad pascuum Euangelii adducantur. Vnde In-
 terpretum nonnulli locum Apoc. II, 26. 27. de conuersione gen-
 tium interpretantur. Vid. *Vitringæ* Comment. ad h. l. (g) κη-
 ρος Matth. XII, 40. ex LXX. Ion. II, 1. pro Hebraico דג *piscis*
 qui, si non *cetus* proprie dictus s. *balæna* fuit (quod multis ideo
 non placet, quia hæc gulæ meatum habeat angustiorum, quam vt
 solidum hominem possit deglutire) e genere saltem fuit cetace-
 orum, quia expresse d. l. דג גדול s. *piscis magnus* dicitur. Nem-
 pe vt *Bochartus* scribit Hieroz. I. lib. I. c. VII. f. 52. *fuit verus pi-*
scis, sed ita ingens, vt ratione molis suæ cetis adscribi merue-
rit. Et part. II. f. 742. *CETI nomine piscem aliquem e CE-*
TACEIS intelligi satius est. Intelligi autem vult speciem
 quandam *canis marini*, qui *carcharias* dicitur ab asperitate den-
 tium & acumine. Al. *lamistas* & *lammas* ἀπό τῆ ἔχεν μέγαν
 λαμόν, a *gule vastitate*. Sunt tamen, qui *balenam* s. ipsum
cetum stricta significatione intelligunt, & Ionæ descensum in
 ventrem piscis non minus, quam ipsius etiam commemoratiōe in
 eodem, ad miraculum referunt. Ita D. Pfeifferus in Dub. Vex,
 ad d. I. &c. (h) δυνατολη Luc. I, 78. non tantum respicit ad ista
 loca, in quibus Christus vocatur *Sol*, & *splendor iustitiæ*, vt
 Mal.

Mal. III, 20. Ef. LX, 1 &c. sed ad illa etiam, in quibus ΓΕΡΜΕΝ Germen adpellatur, utpote Zach. III, 8. c. VI, 12. hisce enim in locis LXX. habent vocabulum ἀνατολή, sicuti & verbum ἀνατέλλει vsurpant de terræ nascentibus Gen. II, 5. c. XIX, 25. quod de Christo etiam legimus Hebr. VII, 14. Si itaque (scribit Chemnitius in Harmonia) ad hæc loca Scripturæ Zacharias respexit, pulcherrima est descriptio incarnationis Christi, cum inquit: ORIENS EX ALTO, quod sc. Filius Altissimi ex alto descendit, & ex immensa misericordia visitans nos, factus est germen Davidis, quod germen non ex commixtione viri & mulieris, sed ex obumbratione Altissimi ortum est. Et Lightfootus Hor. Hebr. ac Talmud. ad h. l. Bene potest Christus dici ἀνατολή ἐξ ὕψους GERMEN AB ALTO, in antithesi ad GERMEN ILLUD AB INFRA, per quod perit humanum genus, arborem sc. prohibitam in paradiso. (i) ἐπισκιάσει obumbrabit Luc. I, 35. Notant Interpretes, sicuti verbum præcedens ἐπελεύσεται generalius operationem Spiritus S. superuenientis denotet, ita hoc specialius operationis illius modum aliquatenus exprimere, qui consistat, tum in diuina protectione, (Deus enim ignis consumens consumisset Mariam, peculiariter eam implendo Maiestate sua, nisi singularis obtectio & obumbratio diuina interuenisset) tum in arcana fructus illius sanctissimi in virginali utero Mariæ formatione, & ab omni peccati labe defensione, & cum Persona τῆς λόγος unitione mirandissima. Maius Harm. p. 42. hic cum aliis confert LXX. Ex. XL, 34. 35. In V. T. inquit, ubi Dominus peculiariter ratione presentiam suam, operationem & protectionem testatam facere voluit, umbraculo nubis se circumvestiuit, ut ferre mortales diuinam Maiestatem & gloriam possent Ex. XL, 34. 35. (ubi LXX. habent verbum idem, quod Euangelista h. l.) nunc vero Dominus & Rex gloriæ typum istum impleturus se umbrabit, presentissimus erit utero, ac diuina sua virtute efficiet, quod capere ratio non potest &c. Addimus in gratiam Philologiæ Studioforum sententiam Carponii, qui in disert. de Chuppa Hebræorum existimat, Euangelistam verbo hoc ad ritum

C ritum

ritum, qui apud Iudæos in copulationibus obseruabatur, respicere. Tegmen enim quoddam expandebatur, & quatuor perticis a totidem pueris eas tenentibus subleuabatur, sub quo sponsus & sponsa copulabatur. τὸ ἐπισημαίνει itaque hoc modo explicat: *Filius Dei tanquam sponsus a te in viro tuo tanquam sub Chuppa obumbrabitur, dum sibi carnem veluti sponsam indissolubili matrimonii nexu associat, vnit, copulat.* (k) Cantico B. Virginis Mariæ non parum etiam lucis adferunt *of* LXX. verba enim: *μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μὲν*, respiciunt LXX. Pf. XXXIV, 3. *ἡγαλλίασε* LXX. Pf. XXXV, 9. *ἐπὶ τῆν ταπεινώσω* LXX. Pf. xxv, 13. & inprimis 1 Sam. I, 11. *μακαρίσθι* LXX. Gen. xxx, 13. *ἀντελάβετο* LXX. 2 Sam. xxii, 3. Es. ix, 7. c. xli, 9. c. xlii, 1. &c. Huc (l) referri potest locus Ioh. XII, 26. *τιμῆσει αὐτὸν ὁ πατήρ*. Hic enim defunctus videtur Gerhardo in Harm. ex 1 Sam. II, 30. ubi Dominus dicit: *honorantes me, honorabo, qui autem me contemnunt, vilipendentur.* Ibi enim LXX. in priore membro habent verbum *δοξάζειν*, quod confer cum Ioh. XIII, 32. Sed in posteriore vtuntur verbo *ἀτιμᾶν*, quod est oppositum verbo *τιμᾶν*, quo Christus h. l. vtitur. (m) Hebr. X, 3. *Impossibile est, inquit Apostolus, sanguinem taurorum & hircorum ἀφελεῖν peccata.* Quam veritatem Sancti Dei Viri in V. T. sæpissime populo inculcarunt. e. c. Pf. L, 8. seqq. Pf. LI, 18. &c. Quod si versionem τῶν LXX. inspicimus, Apostolus videtur nos remittere ad Ier. xi, 15. ubi sic versio Græca: *μὴ εὐχαίῃ καὶ κέετα ἅγια ἀφελῶσιν ἀπὸ σῶ τὰς κακίας σου*; (n) *Ἐγώ εἰμι.* Hæc verba sæpius de se pronunciauit Seruator, v. c. Ioh. viii, 12, 18, 24. c. xviii, 5. Recte obseruat Chemnitius Harm. ad Matt. xiv, 27. respici hac formula loquendi in V. Testamentum, quod etiam sentit Gerhardus Harm. ad Ioh. xviii, 5. Dicens enim, *ego sum*, ostendit Seruator, quod sit verus ille Deus ac Dominus Zebaoth, qui Mofi dixit, *Ego sum, qui sum*, Ex. iii, 14. qui Iacobo dixit, *Ego sum Deus fortissimus* Gen. xlvj, 3 qui in promulgatione legis dixit: *Ego sum Deus fortis Zelotes* Ex. xx, 5. Ita Gerhardus. Quam vero meditationem collata simul LXX.

LXX. Interpretum versio egregie confirmabit. Inprimis, quando Seruator Ioh. viii, 24. Iudæos sic alloquitur: *Ni crederitis, uti ego sum, moriemini in peccatis vestris*, meditando nobis exhibet locum Es. xliii, 25. *ego sum, ego sum, o exaleifon tas anousias &c.* (o) ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν Luc. xv, 13. *Apte ad rem significatam*, inquit Grotius, *nam μακρόθεν ἀπὸ τῆ θεῶ ἑαυτῶς dicuntur, qui reuerentiam Dei exiunt.* Pl. LXXIII, 27.

IX. Porro lectionis τῶν LXX. vsus in eo consistit, quod voces in N. T. sæpius non illustrentur tantum, emphasesque earum clarius enucleentur, sed proprie etiam dubiarum significationes demonstrantur. E. g. (a) Quid verbum ἀπέχω Phil. IV, 18. denotet, Interpretes disquirunt. Nonnulli interpretantur: *accepi*, sc. quæ per Epaphroditum misistis; coll. Philem. v. 15. alii vero vt Schmidius: *Abstineo autem ab omnibus & abundo &c.* de Apostoli ἀνταρξία id intellectum volunt, qui licet nihil pro se accepisset, accepisse tamen se omnia diceret. Priori tamen sensu verbum occurrit apud LXX. Gen. xliiii, 23. (b) 2 Tim. I, 6. Apostolus Timotheum iubet ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα. Haud parum hic iuuabit collatio τῶν LXX. Gen. xlv, 27. vbi spiritus Iacobi læto de filii Iosephi felicitate nuncio accepto, *reuisisse* dicitur. LXX. ἀνεζωπύρησεν, q. d. *ignem vite semiextinctum exsuscitauit.* Ita Apostolus Timotheum donum Dei ἀναζωπυρεῖν exsuscitare iubet, vt ne sub cineribus tentationum, peccatorum & somnolentiæ extingatur, sed precibus assiduus, vigilantia, meditatione verbi diuini alatur foueaturque, sicuti in templo ignis cælitus delapsus. conf. etiam LXX. 2 Reg. viii, 1. vbi idem verbum de puero ab Elisæo ex morte resuscitato dicitur. Quidquid enim in homine bonum, celeriter peccatis extingui posse, pagani etiam agnouere. Cicero Tuscul. 3. *Natura, inquit, nobis dedit paruos, igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque sic extinguimus, vt nusquam nature lumen adpareat.* (c) Emphasis vocabuli εὐδὸς Matt. vii, 13. optime perspicitur ex LXX. Num. xxi, 26. vbi de eiusmodi

modi angusta via vsurpatur, in qua neque ad dextram, neque ad sinistram deflectere licet. (d) Verba ἀνδρῶν ἑσθῆ; & νεφθαίης 1 Cor. xvi, 13. in sua emphasi vid. apud LXX. Ios. I, 6. 7. 2 Sam. x, 12. (e) ἀκρόασι inter alia significare intelligere, confirmant οἱ LXX. 2 Reg. XVIII. 26. Hoc observato ἰναυριΟφάνα Aet. IX, 7. coll. c. XXII, 9. facile tollitur. Quando enim priori loco comites Pauli vocem audivisse dicuntur, sensus est, ipsos sonum quemdam auribus quidem percipisse, vel, ut alii volunt, tonitru, cum hac visione coniunctum, quod ἦν ἡ φωνή interdum denotat; aut ipsam vocem distincte haud intellexisse. Hoc sensu etiam occurrit 1 Cor. XIV, 2. & apud LXX. Gen. xi, 7. c. XLII, 23. &c. (f) ἔξῆν Marc. III, 21. quid significet, sedulo inquiritur. Simplicissimus sensus hic esse videtur: quom audivissent οἱ παρ' αὐτῶν, qui ab ipso erant, s. pendebant, vel cum ipso faciebant (conf. Marc. iv, 10. c. v, 26. Ioh. vi, 46. Rom. xi, 27. & 1 Macc. xiii, 52. c. xvi, 16.) quod populus tumultuose concurreret, v. 20. exierunt ad tenendum αὐτῶν eum, non Christum, nam ipse intra aedes erat v. 20. sed ὁχλῶν ibid. ut sc. turbam furentem compecerent, ne in aedes irrumperent: dicebant enim, insanit, vel mente motus est populus, das Volk stellet sich nicht anders / als wäre es toll und rasend. Qui vero cum Luthero de Christo intelligere malunt, interpretantur hoc modo: eos, qui apud Christum, veritos fuisse, ne Servator in deliquium animi e pressuræ vexatione atque inedia incideret. Ligistotus inter alios sic explicans, Vox ἔξῆν, scribit Hor. Hebr. ac Palm. ad h. l. non semper insaniam aut alienationem a seipso proprio sensu significat, sed aliquando frequentissimeque turbationem aliquam intellectus, pro presenti, ex vehementi nimium aliqua passione. Sic dicunt amici Christi, וְהוּ עָרַב לְעַמּוּתוֹ sui est oblitus & salutis sue; adeo vehemens ille & fervidus in munere suo fungendo & concionando, ut ultra se transportetur, & turbetur intellectus eius, ut nec de necessario cibo curet nec de somno. Huic interpretationi lucem adfundunt οἱ LXX. quando verbum hoc de operoso officio vsurpant 2 Reg. iv, 13. ἰδὲ ἔξῆσας ἡμῶν πᾶσαν τὴν ἑσθῆν

ταύ-

ταύτην. Qui vero *insaniendi* notionem servant, vel excusandi gratia discipulos ad turbam dixisse putant, vel serio, inde colligunt, ita semper mundo videri insanire, qui magno Zelo Deo feruiunt. vid. *Maii Harm.* p. 492. & conf. II Cor. V, 13. II Reg. IX, II. (g) περιάξω, quando de Phariseis & Scribis dicitur, pene est *malitiose & subdole*, non explorandi aut probandi animo, sed in *damnum aliquod precipitandi studio ac fine*, captiosis verbis, aut iniquis postulatis aut blasphemis suggestionibus aliquem adgredi, verba sunt *Er. Schmidii* in not. ad Matth. IV. Ast *Matt. xxii, 35*, benignius verbū hoc interpretandum videtur coll. *Marc. xii, 28*. Audiuerat quippe iste *νομικός* Christum respondisse optime Phariseis ac Sadduceis; hinc haud maleuolo ex animo sapientiam Christi, proposita noua quæstione, indagare amplius voluit. Vnde *Grotius*: *Non est hic*, inquit, *sumendum verbum in calumnie significationem, sed quomodo Regina Sabæ dicitur venisse περιάσαι Salomonem* I Reg. X, I. conf. etiam LXX. Gen. xxii, I. (h) μεθύωσιν Ioh. II, 10. haud quaquam patrocinator iis, qui ebrietatem excusaturi hunc locum obiciunt. Non enim semper *ebrietatem* significare, sed *potum tantum liberalem*, s. *sufficientem*, docent LXX. Cant. V, I. Hagg. I, 6. Similem in modum *ἐνπλήθησαν* Ioh. VI, 12. nihil aliud vult, quam homines *saturatos esse*, ceu in reliquis Euangelistis per verbum *χορταθῆναι* explicatur. Quo sensu vid. apud LXX. Ruth. II, 14. ad quem locum ita *Seb. Schmidius*: *Satiari in Scriptura alibi idem est ac tantum edere, quantum naturæ satis est, non autem ventrem distendere. Sic inebriari est tantum bibere, quantum naturæ ad recreationem sobriam sufficit.* conf. Col. II, 23. (i) *Νεαρίοι* Marc. xiv, 51. sunt milites Romani. *Die junge Mannschafft*. Ita LXX. Iof II, I. Es. xiii, 18. &c. (k) *ἡγάγησεν* amauit, s. *blandis verbis adlocutus est* Marc. X, 21. Sic enim LXX. 2 Par. xviii, 2. Pl. lxxviii, 36. (l) *λυπέμην* Marc. x, 22. *tristitia adfectus*, idque cum indignatione quadam ac displicentia coll. LXX. Gen. iv, 6. Ion. iv, I. (m) *δεικνύειν* Mat. xvi, 21. est *ita diserte, clare & aperte demonstrare, ut quasi singula oculis sint obiecta*. Sic LXX. Genes. xli, 25. 1 Sam. xv, 25. 2 Reg. viii, 13.

(n) *Ἐυλογημένη* Luc. I, 28. *Obseruetur*, inquit *Chemnitius Harm.* Grammatica differentia. Quando enim significatur *LAUDATUS*, *LAUDABILIS*, plerumque usurpatur *ἔυλογητός*. Aliud vero est *Π. CXV, 15. Ef. LXV, 23. Et quod proprie huc conuenit Ruth III, 10. In illis locis Græci reddiderunt per participium ἔυλογημένη* Et Gen. XIV, 19, 20 in eadem periodo differentia ostenditur: *ἔυλογημέν* Abraham Deo, & *ἔυλογητός* Deus Altissimus. Sensus igitur est: vel quod *Maria præ omnibus mulieribus sit laudata vel laudabilis, vel quod præ omnibus mulieribus illustri benedictione a Deo sit ornata, vt scil. fieret mater filii Dei Messæ.* (o) Verbum *ταράσσειν* apud LXX, usurpatur pro *בָּרַח* subito terrore percussus fuit, *Pl. v, 1, 3.* pro *פָּעַג* concussus, collisus fuit, sicut terra tremore solet concuti 2 *Sam. XXII, 8.* pro *הָיָה* turbatus fuit tristitia *Gen. XI, 6.* pro *לָרַח* parturientis instar contremuit ac doluit *Efh. IV, 4.* pro *רָרַח* ita commotus fuit terrore & metu, vt ex signis exterioribus illud colligi possit *Gen. XLII, 28.* pro *פָּרַע* consternatus ac animo fractus fuit *Ef. VIII, 12.* pro *נִפְעַע* timore percussus stupuit *Gen. XLI, 8. Pl. LXXVI, 5. &c.* Hæ significationes omnes, vt recte iudicat *Gerhardus Harm.* accommodari non tantum possunt, sed lucem etiam præbent loco *Ioh. XII, 27.* quando Christus dicit: *ἡ ψυχή μου τετάραται.* Sensus enim est, quod Christus subito timore, angore & tristitia percussus, atque animo ita fuerit consternatus ac perturbatus, vt verbis & signis etiam externis illud ostenderet. (p) Verbum *ἀθετεῖν* apud LXX, sæpius occurrit: *Ex. XXI, 8. Iud. IX, 23.* usurpatur pro *בָּגַד*, quod significat *præuarcationem cum iniuria & contumelia alicuius coniunctam*, pro *אָנַח* 1 *Sam. II, 17.* quod talem contemptum designat, qui irritat & prouocat indignationem, pro *עָשָׂה* 1 *Reg. VIII, 50. 2 Reg. I, 1.* quod notat defectionem seu rebellionem, qualis seditiosis tribuitur. Hinc in *N. T.* huic verbo lucis aliquid accedit. e. g. *Luc. VII, 30. τὴν βελῆν τῶ θεῷ ἠθέτησαν*, vbi non simplicem contemptum & reiectionem significat, sed talem, quæ ad iniuriam

riam & contumeliam Dei pertinet, ita vt iustam indignationem prouocet. (q) συντείλει Marc. xiv, 3, non significat comminueri in minutas partes, sed fracto foramine aperire, s. vt Grotii verbis loquar, efficere, vt late hiaret, quomodo συ- τετριμμένον λάνη LXX. Heb. באר נשבר Ier. II, 13. (r) Verbum ἐρωτᾶν Ioh. xvi, 5, non de simplici interrogatione intelligendum esse, inde patet, quod Petrus c. xi, 36, difertis verbis quæsiuerat, πῶς ὑπάγεις; Idem igitur h. l. est, quod penitius & intimius, secundum omnes circumstantias scrutari, percontari, expendere, quo consilio & causa, quo fine, quo fructu, qua utilitate, abeat. Ita LXX. hoc verbo, pro קרר votuntur Deut. xiii, 14. (15.) (s) Vocis κύριος quæ eminentissima significatio sit, optime nos edocent οἱ LXX. summum ac essentialē Dei Nomen יהוה s. יהוה, per hoc vocabulum conuertentes. Hinc discas, quid sibi velit, quando in N. T. Christus frequentissime κύριος vocatur. Nimirum diuinam eius designari naturam, non sinit nos hoc dubitare. Quodsi enim propriam huius vocis significationem attendimus, denotat absolutam illam potestatem, & dominium diuinum in omnes creaturas, vt proprie sit εἰς κύριος I Cor. viii, 6. Eph. i, 5. Vid. Leigh. Crit. S. N. T. p. 363. Hinc etiam inter homines summis tantum imperantibus olim titulum hunc datum fuisse legimus. Vid. Act. xxv, 26. (t) ἄντι. Beza in Ioh. I, 16, scribit, se tantum duplicem inuenire huius particulae significationem apud idoneos Græcæ linguæ scriptores, quarum prima propria est, quum ponitur pro vice, seu loco, vt Heb. xii, 16. ἀντιβέβηστος, i. e. ad verbum pro edulio: agitur enim de permutatione; altera vero impropria est, cum sumitur pro diā propter, ita tamen, vt non significet causam finalem, sed quasi originalem, vt Luc. xix, 44, &c. Grotius vero de satisfactione Christi, quoties personis, inquit, applicatur ea particula, significat alterum successisse in alterius locum. Hunc proprium significatum stabiliunt οἱ LXX. qui vel sexcentis hac præpositione ita vtuntur, vt exempla citare haud

haud opus esse existimemus. Quæ obferuatio adferuionem Noſtrarium pulchre corroborat, quando dicunt periculum *ἀντι* in locis, vbi de Redemtionem Chriſti agitur, denotare non tantum *commodum*, vt quidam volunt, ſed *vice, loco alterius*, & habere ſenſum *permutatiuum*. Addit quidem *Beza* l. c. duabus ſupra ex ipſo memoratis ſignificationibus duas alias, quas ſacris Scripturis putat eſſe peculiare; alteram ſcilicet, quam accipitur pro *ἀντι*, & declarare *commodum*, & ſic ter reperi Mat. XVII, 27. c. XX, 28. Marc. X, 45. alteram vero, cum designet *finem*, atque bis ſic inueniri i Cor. XI, 15. Hebr. XII, 2. Enimvero licet poſtერიorem ſignificationem forte largiri ipſi poſſimus (necesseſtatem quidem recedendi in locis iſtis duobus a propria ſignificatione *ἀντι* haud perſpicientes) priorem tamen eadem, immo maiori facilitate reiciimus, quam qua adferitur; rationes videſis ſupra allegatas. At inquires, locus Mat. XVII, 27. videtur haud commode admittere ſenſum *permutatiuum*. Reſpond. Nil obſtat, quo minus & h. l. proprius *ἀντι* ſignificatus obtineat. Nam *didrachma*, a Chriſto exacta, ſiue fuerint Siclus ſacer, qui ſoluendus erat omni maſculo, data ſunt *in redemtionem vite*; LXX. *λύτρα τῆς ψυχῆς* Ex. XXX, 12. 13. ſiue fuerint *veſtigial illud*, quod Cæſari ſolvendum erat, optime hic quadrabit ſenſus *permutatiuus*, idem enim eſt, quod nos hodie dicimus *Ropff-Geld* / quo homines ſe quaſi redimere debent. Vnde *Grotius* h. l. ita vertit: i. e. *meam tuamque vicem*; ſubiiciens: *hoc enim Græcis eſt ἀντι* & *Syris* *ܐܢܬܝܢ*. Optime etiam ſic vertemus *ἀντι* Ioh. I, 16. *χάριτι ἀντι χάριτι* & *gratiam pro gratia*, vt ſenſus ſit *ex plenitudine Chriſti nos omnes omnia accepimus dona ſpiritualia ad noſtram ſalutem, etiam gratiam Dei iuſtificam & ſaluificam pro gratia meriti eius, qua ſe dedit pro nobis in redemtionem* Mat. XX, 28. Rom. III, 24. Gal. III, 13. vel *pro gratia primæ creationiſeu primigenia iuſtitia*, quæ per lapſum deperdita eſt, accepimus *gratiam Euangelicam*, qua gratis iuſtificamur & ſaluamur, quod vult D. *Maius Harm.* h. l. vel: *pro gratia* V. T. de

de qua Dauid tantopere gloriabatur Pf. cXLVII, 19. 20. *gratia N. T.* quæ omni nationi & populo oblata est, *pro gratia legis, quæ præterit, gratiam Evangelii permanentem*, quæ fententia nonnullorum Patrum est. Vel denique: *gratiam loco gratiæ*, vt gratia gratiæ quasi succenturietur, & iugiter succedat, subinde noua; quod opinatur *Gatakerus* aduers. miscell. c. 27. f. 292. seq.

See Hall's... pro gratia legis... gratiam Evangelii permanentem... Gatakerus aduers. miscell. c. 27. f. 292. seq.

X. Præterea lectio τῶν LXX. ac eorundem cum N. T. collatio, *typum sæpius, antitypumque exhibet clariorem.* Ita v. c. vocabulum ἀνάστασις pro Heb. מוֹתוֹת Gen. viiij, 9. lectorem statim remittit ad Matt. xi, 29. ὅσμη εὐωδίας Heb. הַיַּחַח Gen. viij, 21. ad Eph. V, 2. ἐξελθῆς Gen. xxi, i. ad 2 Cor. vi, 17. ὁ ἀγαπητός Gen. xxii, 2. ad Matth. iii, 17. ἐφείσω Gen. xxii, 12. ad Rom. viij, 32. καθίστατε αὐτῆ Gen. xxii, 5. ad Matth. xxvi, 36. ἀπέδοντο Gen. xxxvii, 28. ad Act. ii, 23. μακάριοι i Reg. X, 8. ad Luc. X, 23. διασρέφων i Reg. xvii, 17. ad Luc. xxiii, 2. καταμαρτυρησάσων i Reg. xxi, 10. ad Matth. xxvi, 62. ζώνην δερματίνην περιεζωσμένον 2 Reg. i, 8. ad Matth. iii, 4. ἀνελήφθη 2 Reg. ii, ii. ad Luc. xxiv, 51. Act. i, ii. Φωσῆρες Gen. i, 14. ad Phil. ii, 15. ἐνέψυσεν Gen. ii, 7. ad Ioh. xx, 22. &c.

XI. Quum insuper in N. T. *peculiares loquendi formulæ* occurrant, quarū sensus non semper tam comode ex indole Græcæ, quam Hebraicæ linguæ peti potest, hic quoque iuuabit conferre LXX. Interpretum versionē, e. c. (a) βίβλος γενέσεως Matt. i, i. *pro breui scripto, s. catalogo Genealogiæ.* Ita enim LXX. Gen. V, i. Alii quidem in latiori significato illud accipiunt, vt vox γενέσεως, *actiones ac euentus*, hoc sensu: *Liber non tantum natiuitatis aut Genealogiæ Christi, sed historie quoque de eius natiuitate, morte omnibusque euentibus*: eumque significatum æque probari posse putant ex Græca versione Gen. ii, 4. quod nos tamen in medio relinquimus. (b) τὴν ἀρχὴν Ioh. viij, 25. quid proprie significet, quæstio est. *Lightfootus* Hor. Hebr. ac Tal-

D

mud,

mud. h. l. formulas in scholis Iudæorum tritissimas, **רִיבָא & רִישָׁא**, *Principium & Finem*, hic confert. Illam, quando *rem primaria* ac *præcipue aduertendam* indicabant; hanc vero *in re secundaria*, ac *minus principali* vsurpabant. Sensus igitur secundum *Lightfootum* hic est: Queritis, quis ego sim? respondeo, **רִישָׁא** seu *principium illud est ac præcipue inquirendum*, quod ego & loquor vobis, nempe quod Lux sim mundi, Filius Dei, Messias &c. Verum quid operer, quid doceam, & qua auctoritate, *secundarie* ista sunt *inquisitionis*; *primarie* est illud: Quis siem. Quæ cum sensu verborum quidem non pugnant, tamen simplicissime & rectissime phrasis *aduerbiallyter* accipitur, quod nec ipse *Lightfootus* l. c. reicit; & hoc quidem sensu: Vos me interrogatis, quis sim, quasi nusquam ante hac a me edocti essetis; id omnino sum, *quod initio etiam dixi* me esse, id adhuc dico, inque hac adfirmatione persisto; me sc. esse Lucem mundi, v. 12. Messiam &c. vid. c. VII, 16. seqq. Hunc phraseos sensum corroborant *ô* LXX, Gen. XIII, 4. pro Heb. **בראשנה** c. XLI, 21. c. XLIII, 18. 20. Heb. **בתחלה**; etiam, quod obiter notamus, profani Scriptores, Vid. *Stolbergii* Exercit. Gr. Ling. p. 259. Articulus enim ex nomine aliquando facit aduerbium; sic **την ταχίστην** *celerrime* 1 Macc. XI, 22. Nec minus nobiscum sentit *Versio Neo-Græca*: **ἐκείνος ἔμει, ὅπῃ σὰς λαλῶ ἀπὸ τὴν ἀρχῆν**. Vide etiam omnino *Glasii* Phil. S. libr. III. Tr. V. can. XVII. p. m. 980. seq. (c) **ὑπάγειν**, vel **πορεύεσθαι** pro *mori* Matth. XXVI, 24. Luc. XXI, 22. coll. LXX. Gen. xv, 15. c. xxv, 32. 1 Reg. II, 2. Eccles. XII, 5. (d) **θαυμάζειν πρόσωπον** *personam accipere* Iudæ. v. 16. Sic LXX, Gen. XIX, 21. 2 Reg. V, 1 2 Par. XIX, 7. (e) **δεδικαιομένῳ ἢ ἐκείνῳ** Luc. xviii, 14. i. e. *publicanus iustificatus; non vero ille Phariseus, licet sibi imaginaretur, se multo publicano iustiorẽm*. Vid. LXX. Gen. xxxviii, 26. (f) **ὑστερεῖν** *deficere, seu tardius venire, deesse* Hebr. **נגרע** & **הדרל** (g) **ἀψάσαι** pro *ledere* 1 Ioh. V, 18. coll.

coll. LXX. 2 Sam. xiv, 10. (b) ἔσησαν appendebant. Matth. xxvi, 15. vid. LXX. 2 Sam. xiv, 26. 1 Reg. xx, 39. Veteres enim non numerabant æs, sed pendebant. (i) ἐν λόγῳ κύρις 1 Thess. iv, 15. h. e. non vt verbum humanum, sed vt verbum Domini. Sic LXX. 1 Reg. xiii, 2. 18. 32. (k) ὅτι pro διότι interrog. Marc. ix, 11. 28. coll. LXX. 1. Par. xvii, 6. (l) εἰπῶν pro loquū, sermonem habere Ioh. xviii, 16. coll. LXX. 2. Par. i, 2. (m) εἰς τὰ ἴδια pro domo Ioh. xix, 27. coll. LXX. Eth. v, 10. (n) τοῖς εἰς μακρὰν Act. II, 39. per quos nonnulli Iudæos, dispersos inter gentes, vel longe post futuros & in multas generationes conuertendos; alii vero gentiles, a pollicia & fœdere Israelis tunc remotissimos, coll. Eph. II, 17. intelligunt vid. LXX. 2 Sam. VII, 19. & Es. lvii, 19. (o) ἕκτε f. μηκέτι interdum idem est, quod nunquam, f. interdum tantum futurum respicit, non præteritum e. g. Act. XIII, 34. Christus dicitur μηκέτι h. e. nunquam reuerfurus in corruptionem, nunquam enim vidit corruptionem. Ita et LXX. Ier. XXII, 11. (p) ἰλεός σοι κύριε propitius tibi Deus esto Domine! Mat. XVI, 22. Locutio τοῖς LXX. vsitata. Sic כִּכְלִי שֵׁשׁ Ger. XLIII, 23. לִי לִי לִי לִי absit 2 Sam. XX, 20. 1. Par. XI, 19. (q) Μετὰ τρεῖς ἡμέρας Marc. viii, 31. vbi μετὰ idem ac intra, nec confegens, sed interiectum & adhuc vicens tempus denotat: quod non tantum docent locutiones, quæ in hac materia ceu synonymicæ adhibentur e. g. ἐν τρισὶν ἡμέραις Ioh. II, 19. διὰ τριῶν ἡμερῶν Matth. XXVI, 61. τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ Luc. xxiv, 7. εἰς τῆς, τρίτης ἡμέρας Matth. xxvii, 64. sed etiam confirmant LXX. Interpretes, qui præpositione μετὰ ita vtuntur Deut. xiv, 28. coll. c. xxvi, 12. (r) ἐποίησαν operati sunt Matth. xx, 12. coll. LXX. Ruth. II, 19. Pro eligere, constituere, Marc. III, 14. coll. LXX. 1 Sam. xii, 6. 1 Reg. xii, 31. (s) Particula ὡς interdum veritatem & certitudinem denotat; sic enim et LXX. ea vtuntur. e. g. Neh. vii, 2. כִּי שֵׁן וְכֵן ὡς ἀνὴς ἀληθῆς, i. e. vere talis, prout etiam ד apud He-

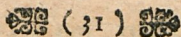
Hebræos ita accipitur, v. c. Num. XI, I. כַּמְתַּנְנִי
 h. e. *plane quiritantes*. Quæ illustrent verba Ioh. I, 14. ὡς
 μονογενῆς, h. e. vere talis. Quod etiam *Theophylactus & Chry-*
sostomus ad h. l. adnotarunt, *particula ὡς*, scribentes, *est βε-*
βαιώσεως ἢ ἀναμφισβήτησ διορισμῶ, confirmationis & indubita-
te definitiois. Et *Er. Schmidius* in not. ad h. l. *Particula*
ὡς hic non est similitudinis, sed *indubitata certitudinis, idem*
quod ἄτε, vel ὕποτε notans: *Vt sit sensus: Vidimus e-*
ius gloriam summam, ὕποτε quam par est habere unigenitum
a Patre. (1) ἀπ' ἐμαυτῶ i. e. *privato arbitrio ac ausu* Ioh.
 V, 30. c. VII, 28. c. VIII, 28. sic LXX. Num. XVI, 28. (u)
 πρὸ ἡμερῶν τῶ πάσχα Ioh. XII, I. i. e. *sex dies ante Pascha*.
 Sic LXX. Am. I, I. πρὸ δύο ἐτῶν τῶ σεισμῶ, h. e. *duos annos ante*
terre motum, לפני הרעש שנת (x) eis τέλει Luc.
 XVIII, 5. *Nolui accedere*, scribit *Grotius*, *vertentibus, tan-*
dem. Est enim Hellenistica locutio ex Hebræo לנצח, quod
 significat *perpetuo*, vt Pf. IX, 18. XIII, I. LXXIX, 5. CIII, 9.
 in quibus locis etiam LXX. habent eis τέλει.

XII. Collatio denique τῶν LXX. cum N. T. *vocum ra-*
riorum dubiarumque significati non parum sæpe lucis adfun-
 dit. (a) εὐλογία pro *beneficentia* 2. Cor. IX, 5. Ita LXX.
 Gen. XXIII, II. Dicitur autem Hebræis *beneficentia* ברכה
benedictio, vt indicetur, munus, quod alteri datur, non debere
 esse coactum aut inuitum, sed testimonium potius animi erga
 Deum grati, quod particeps factus sit benedictionis. (b)
 δούματα pro *seruis ac mancipiis* Apoc. XVIII, 13. Ita LXX.
 Gen. XXXI V, 29. c. XXXVI, 6. cuius denominationis rationem
 hanc esse putat *Epirhanus* in Ancorato p. m. 493. quod do-
 minium in corpora, non in animas habeatur. Quia tamen et-
 iam ipse ibidem præmittit, *hominem, duabus constantem par-*
tibus, animo & corpore, ab harum altera nuncupari solere,
Suicero in Thef. Eccl. part. II. f. 1214. probabilius est, *seruos*
ita vocatos a parte sequiori, quod deterioris illi conditionis
senseantur; sicuti Hebræis familiare magis a parte altera, ani-
 ma

ma nimirum, adpellare hominem. (c) πλησμονή Coll. II 23. non est immodica satietas, qua corpus cibo ac potu oneratur, quæ omnino in Scriptura prohibetur; sed sufficientia, quantum satis est corpori, ne vires & valetudo ad præstanda sua officia ipsi desint. Sic LXX. Hagg. I, 6. Ier. xiv, 22. (d) ἀνέπτυξεν euoluit, explicuit Luc. iv, 17. 20. Alludit enim ad formam librorum, quæ Iudæis usitata erat, cuius vestigia etiam adhuc in Synagogis ipsorum videntur, ubi liber legis duabus rotulis utriusque extremitati annexis ita circumvoluitur, vt lecturis euoluendus & explicandus sit. Conf. LXX. 2 Reg. xix, 14. (e) ἀνθρομολογῆτο Luc. II, 38. Et Schmidius in not. ad h. l. ita παραφράζει: Voce consentiente, cum iis sc. quæ a Simone dicta fuerant, celebrabat Dominum. Vetus, pergit, simpliciter: confitebatur Domino. Verum, quod & ERASMVVS notat, non est negligenda vis præpositiōnis ἀντι. Et Maius Harm. p. 146. succinebat, & succinendo seni anus quasi distributis ac alternis choris respondebat. vid. LXX. Esdr. III, II. coll. v. 10. Pl. LXXIX, 13. (f) πάλῃ Eph. vi, 12. haud leue certamen indicare, non ipse tantum contextus docet, sed confirmat etiam collatio τῶν LXX. qui verbum de maximo certamine Iacobæo vsurparunt Gen. XXII, 24. 25. (g) λιμῆσαι Matth. XXI, 44. dissipabit, seu ventilabit vt minutas partes, quæ in auras disperguntur, siue vt palea a frumento separata vento dissipatur. Ita LXX. Ef. XLI, 16. coll. v. 15. & Ruth. III, 2. (h) μογιλάει Marc. VII, 32. plerique balbutientem, seu difficulter loquentem conuertunt, atque inde probant, quod restitutus dicatur locutus ὁρθῶς. At rectius, inquit Maius Harm. p. 901. cum Vulgato & Arabe vertitur MVTVS, quia hic quoque explicatur per ἀλαλον v. 37. fateturque GROTIVS LXX. Hebræum מוּלְחָן modo reddidisse μογιλάει, modo ἀλαλον, unde sane colligi potest, eandem vocem idem declarare. Vid. LXX. Ef. XXXV, 6. Pl. XXXVIII, 13. (i) βιάζεται Matth. XI, 12. a plerisque passivè accipitur,

tur, vt sensus sit: regnum cælorum vim patitur, impetu quasi perrumpitur. Enimvero rectius ab aliis actiue explicatur hoc modo: regnum cælorum tota vi sua aduenit, & licet Iudæi omnibus viribus id prohibere conentur, potenter tamen se infinnat & in corda irrumpere cupit. Ita actiue occurrit adhuc semel Luc. XVI, 16. frequentius vero apud LXX. e. g. Ex. XIX, 24. quem locum respici, haud obscure innuit Grotius, quando sic scribit: *Olim populus veritus βιάζεσθαι ad montem Sinæ scandendum: est enim eorum in versione Græca. Nunc id licet in montem illum μουράτατον.* Vid. etiam LXX. Gen. XXXIII, 11. Iud. XIX, 7. (k) κατακρυβύσει Matth. XX, 25. Pontificii, vt dominatum suum stabiliant, non simplicem, sed violentum dominatum, nulla iuris ac equitatis habita ratione, qualis tyrannorum est, hoc verbo prohiberi contendunt, atque hunc sensum e præpositione κατά, cum qua verbum compositum est, eliciunt. Enimvero adfecto a Pontificiis h. l. sensui verbi non tantum totus contextus aperte reclamationat; sed ipsum quoque vocabulum. Quodsi Seruator tyrannicam tantum dominationem remouere voluisset, quomodo quæso petitioni matris filiorum Zebedæi conuenisset hæc admonitio? Non enim tyrannicum dominatum efflagitabant, sed τὸ κατὰ τὴν v. 21. Nec est, quod præpositionem κατά vrgeant, quum verbum κατακρυβύσειν sæpissime idem denotet, ac τὸ κρυβύσειν. Sufficeret quidem vnicum locum Luc. XXII, 25. conferre, vbi Spiritus S. optimus verborum suorum Interpres, simplici verbo κρυβύσειν, vtitur. At pro scopo dissertationis nostræ addimus loca ex Græca versione, in quibus τὸ κατακρυβύσειν idem quod κρυβύσειν. e. g. Gen I, 28. Ps. LXXII, 8. &c. Igitur omnem dominatus affectationem h. l. interdicti, est manetq; inconcussum coll. i. Petr. V, 3. licet ordo inter Ecclesiæ ministros non tollatur. Vnde nonnulli optime ad h. l. obseruant, Christum non prohibuisse maiorem esse, sed magnum fieri velle. Interdicitur dominatio, indicitur administratio. Bernhard, Vid. Maii

Maii Harm. p. 1434. (1) *πρυμῆ* Marc. VII, 3. Nonnulli vertunt, *assidue*, al. *ad cubitum vsque*, ita vt manus laterint, & post manuum lotionē eas sursum eleuauerint, quo aqua manibus adhærens deflueret ad cubitum vsque, putantes hoc sufficere ad tollendam immunditiem, si quæ forte adhæsisset. At Grotius in h.l. *Facto pugno, nam manum in pugnum compositam manu altera lauabant, Ita vertunt* LXX. Ex. XXI, 18.

XIII. Ceterum hæc pauca sufficiant, ex quibus vsus LXX. Interpretum in N. T. satis, arbitror, constabit. Plura dabunt adnotata ad Biblia nostra Hebræa, quæ sub prelo sunt. Amplissimum vero vsus is demum persentiscet, qui post lectos & probe gustatos Fontes tum Veteris tum Noui Testamenti, ipsos etiam LXX. Interpretes adibit, sedulo leget & releget. Debemus autem D. O. M. pro hoc etiam verbi ipsius thesauro, & intelligendi adminiculo, humillimas agere gratias, nec minus curam adhibere, vt diuino hoc dono recte vtamur, & ad verum finem atque vsus omnia dirigamus.

01 A 6756

ULB Halle

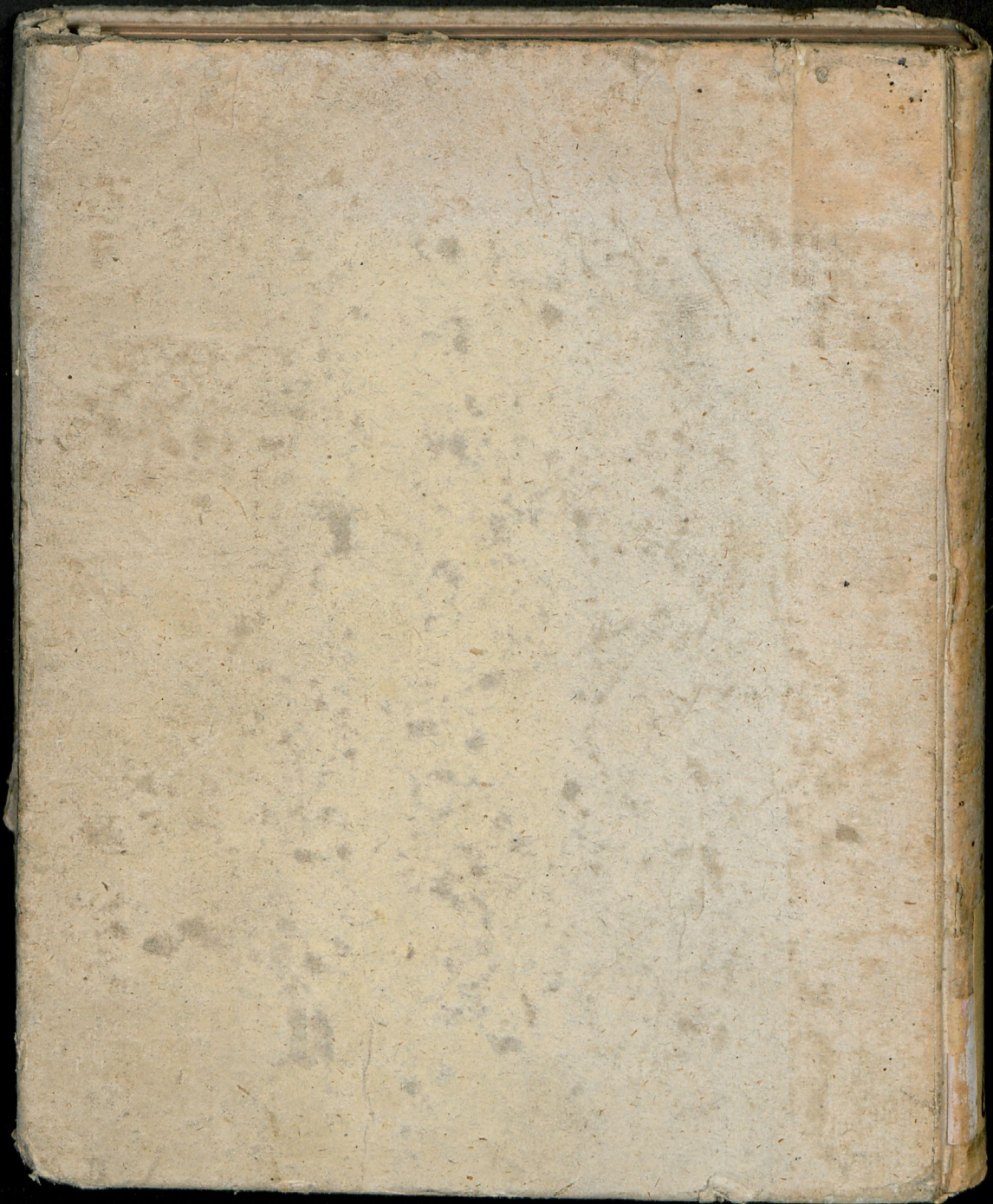
003 099 423

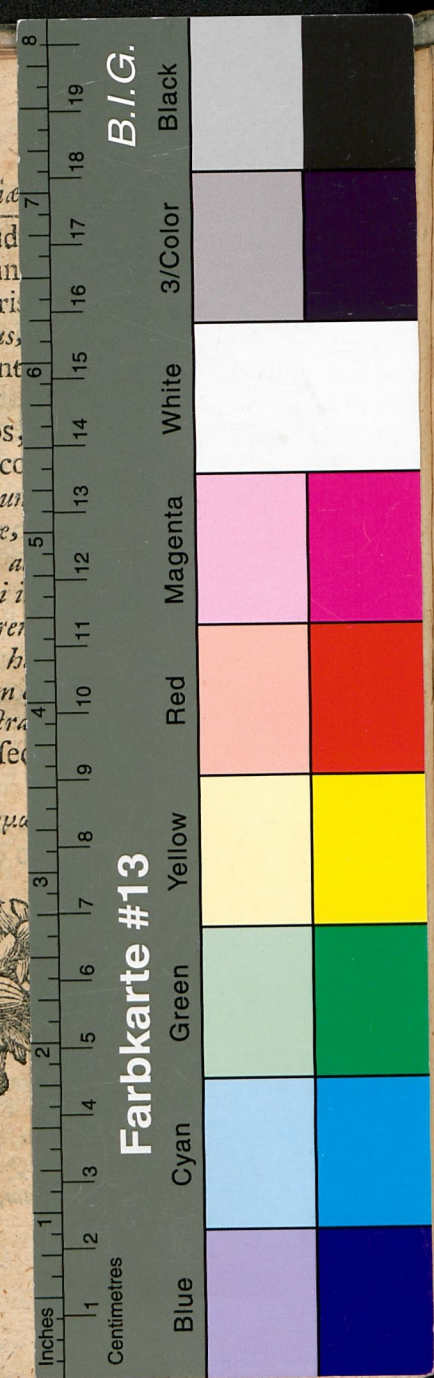
3

Resto ✓

B.I.G.

Farbkarte #13

Black
3/Color
White
Magenta
Red
Yellow
Green
Cyan
Blue

Inches

Centimetres

Q. D. B. V.
DISSERTATIO PHILOLOGICA
DE
V S V
LXX. INTERPRETVM
IN
N. TESTAMENTO,

Quam

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE PORVSSIAE, MARCHIONE BRAN-
DENBURGICO, AC DUCATVS MAGDEBURGICI
GVBERNATORE, Cetera,
PRAESIDE

IO. HENRICO MICHAELIS,
TH. ET SS. LL. P. P. ORD.
PATRONO SVO, PRAECEPTORE AC HOSPITE
VENERANDO,

Pro Priuilegijs Philosophiae & Artium MAGISTRI
impetrandis
placido eruditorum examini submitter

AVCTOR

GEORG. IO. HENCKE,

Vlza -Luneburgicus

A. D. III. AVGVST. cfo Idccix.

HALAE MAGDEBURGICAE,
LIT T. CHR. HENCKELII ACAD. TYP.